

Dariusz Fuchs

Rozgraniczenie zakresu zastosowania norm kodeksu cywilnego oraz tzw. pakietu ustaw ubezpieczeniowych do ubezpieczeń OC posiadaczy pojazdów mechanicznych

Kwestią podstawową dla właściwej wykładni przepisów normujących problematykę ubezpieczeń odpowiedzialności cywilnej posiadaczy pojazdów mechanicznych, wymagającą analizy zarówno z teoretycznego, jak i praktycznego względu jest zagadnienie relacji przepisów kodeksu cywilnego do ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych, a w konsekwencji do regulacji ustawowej ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej posiadaczy pojazdów mechanicznych za szkody powstałe w związku z ruchem tych pojazdów. Powyższe stanowi podstawę do określenia zakresu aplikacji przepisów kodeksu cywilnego do komunikacyjnych ubezpieczeń obowiązkowych w rozumieniu ustawy¹. *Ultime*, dla odpowiedzialności ubezpieczyciela istotne jest także rozstrzygnięcie wątpliwości odnoszących się do zakresów hipotez norm rozdziału 1 (przepisy ogólne) do norm poświęconych ubezpieczeniu OC posiadaczy pojazdów mechanicznych, szczególnie w odniesieniu do zakresu przestrzennego ochrony ubezpieczeniowej, jak i relacji do innych aktów prawnych zaliczanych do tzw. pakietu ustaw ubezpieczeniowych z 2003 r.²

¹ Na co zwraca interesująco uwagę, zasadniczo w odniesieniu do rozdziału 1 ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych, S. Repeš; zob. S. Repeš, *Zastosowanie przepisów kodeksu cywilnego w ubezpieczeniach obowiązkowych*, Prawo Asekuracyjne 2005, nr 4, s. 4 i nast.

² Ustawa o działalności ubezpieczeniowej z dnia 22 maja 2003 r., Dz.U. Nr 124, poz. 1151 ze zm. (dalej: ustawa o działalności ubezpieczeniowej) ustawa o ubezpieczeniach

1. Relacja przepisów kodeksu cywilnego do ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych

Co do pierwszego zagadnienia, to należy stwierdzić, że prawodawca potwierdził, iż regulacja w zakresie ubezpieczeń obowiązkowych, zawarta w ustawie o ubezpieczeniach obowiązkowych, nie niweczy aplikacji np. przepisów o umowie ubezpieczenia, zawartych w kodeksie cywilnym, w artykułach 805-834³. Powyższa konstatacja jest szczególnie istotna w przypadku ubezpieczeń odpowiedzialności cywilnej, którym ustawodawca przyznał przymiot ubezpieczeń obowiązkowych. W nawiązaniu do tego, jako normę o charakterze właściwie informacyjnym należy traktować art. 22 ust. 1 ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych, gdzie stwierdzono, że „do umów ubezpieczenia obowiązkowego, w sprawach nieuregulowanych w ustawie, stosuje się przepisy Kodeksu cywilnego”. Niewątpliwie dla określenia charakteru, zakresu przedmiotowego oraz czasowego odpowiedzialności ubezpieczyciela oznacza to konieczność, jako *lex generalis*, stosowania dyspozycji zawartych w kodeksie cywilnym, w szczególności w odniesieniu do instytucji ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej (por. art. 822).

Jednakże nawet pomimo takiej regulacji, nie podlegałyby dyskusji możliwość stosowania przepisów kodeksu cywilnego do materii ubezpieczeń gospodarczych w zakresie nieuregulowanym przepisami szczególnymi, a dotyczącym stosunków cywilnoprawnych, o których mowa w art. 1 k.c.⁴, ze względu na powyżej przywołaną regułę kolizyjną *lex*

obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych z dnia 22 maja 2003 r. (Dz.U. Nr 124, poz. 1152 ze zm.) dalej: ustawa o ubezpieczeniach obowiązkowych); ustawa o nadzorze ubezpieczeniowym i emerytalnym oraz Rzeczniku Ubezpieczonych z dnia 22 maja 2003 r. (Dz.U. Nr 124, poz. 1153); ustawa o pośrednictwie ubezpieczeniowym z dnia 22 maja 2003 r. (Dz.U. Nr 124, poz. 1154 ze zm.).

³ Dz.U. z 1964 r. Nr 16, poz. 93 ze zm., do czego nawiązuje M. Serwach, [w:] *Prawo ubezpieczeń gospodarczych. Komentarz*, red. Z. Brodecki, M. Serwach, Kraków 2005, s. 802-805, a także: S. Reps, *Zastosowanie przepisów...*, s. 5.

⁴ Por. S. Dmowski, S. Rudnicki, *Komentarz do Kodeksu cywilnego*. Księga pierwsza: *Część ogólna*, Warszawa 2002, s. 12; K. Piasecki, [w:] *Kodeks cywilny z komentarzem*, red. J. Winiarz, Warszawa 1989, s. 9-10; Z. Radwański, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2002, s. 6-7; K. Pietrzykowski, [w:] *Kodeks cywilny*, t. I: *Komentarz*, Warszawa 2002, s. 26.

specialis derogat legi generali przy poszanowaniu (co w omawianej sytuacji także ma miejsce) zasady *lex posterior derogat legi priori*⁵.

Użyte przez ustawodawcę w art. 22 ust. 1 ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych sformułowanie nieostre w hipotezie: „do umów ubezpieczenia obowiązkowego” rodzi jednak teoretycznie uzasadnione wątpliwości, nawet wówczas, gdy uznamy poprawność powyższej argumentacji i stwierdzimy, że nawet przy braku art. 22 ust. 1, w zakresie nieuregulowanym przepisami ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych, w odniesieniu do określenia konsekwencji prawnych występujących w tej sferze obrotu gospodarczego stosunków cywilnych stosujemy przepisy kodeksu cywilnego. Wydaje się, że interpretacja powyższych słów może prowadzić do odmiennych wniosków, w zależności od tego, jaką wykładnią się posłużymy.

Wykładnia językowa prowadzi do wniosku, że stosowanie przepisów kodeksu cywilnego odnosi się do umów ubezpieczenia obowiązkowego, ale już nie dotyczy zagadnień związanych np. z obowiązkowym ubezpieczeniem OC posiadaczy pojazdów mechanicznych, ale nieodnoszących się do problematyki zawarcia takiej umowy lub jej wykonywania. Na poparcie takiego poglądu można przytoczyć argument, że gdyby wola ustawodawcy była odmienna, to użyłby on w tym miejscu sformułowania bardziej ogólnego, odnosząc stosowanie przepisów kodeksu cywilnego w zakresie nieunormowanym w ustawie o ubezpieczeniach obowiązkowych, do ubezpieczeń obowiązkowych. Jeżeli taka interpretacja jest właściwa, to należy o obowiązującym rozwiązaniu wypowiedzieć się krytycznie, gdyż uznanie przez ustawodawcę właściwości przepisów kodeksu cywilnego w zakresie nieunormowanym ustawą o ubezpieczeniach obowiązkowych jedynie w stosunku do umów ubezpieczenia obowiązkowego jest zbyt wąskie. Przeciż ostatecznie nie można również w pozostałym zakresie podległym regulacji kodeksu cywilnego (np. w odniesieniu do zobowiązań pozaumownych), a związanym z cywilistyczną problematyką ubezpieczeń obowiązkowych, odmówić możliwości stosowania norm kodeksowych.

Przy wykorzystaniu z kolei wykładni teleologicznej można uznać, że odniesienie *verba legis* stosowania kodeksu cywilnego w zakresie nie-

⁵ Por. J. Nowacki, Z. Tabor, *Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa 1994, s. 155.

uregulowanym w ustawie o ubezpieczeniach obowiązkowych jedynie do umowy ubezpieczenia obowiązkowego miało na celu podkreślenie, iż kodeks cywilny będzie miał zastosowanie do stosunków prawnych o charakterze cywilnym, gdyż ubezpieczenia obowiązkowe także są regulowane normami prawa publicznego (administracyjnego, karnego) co do stosunków prawnych, które nie mają charakteru cywilnego (np. rozdział 6 ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych). Tym samym, zakładając racjonalność ustawodawcy, potwierdzone zostaje, że kodeks cywilny jako akt o charakterze generalnym będzie stosowany, jeżeli akt szczegółowy, jakim jest ustawa o ubezpieczeniach obowiązkowych, nie określa dyspozycji dla stanów, które należy zaliczyć do stosunków cywilnoprawnych⁶.

Niezależnie od zastosowanej wykładni, jak powyżej podkreślono, znaczenie praktyczne przyjętego stanowiska jest ograniczone, tym bardziej, że komentowany art. 22 ust. 1 nakazuje, słusznie co do zasady, stosowanie przepisów kodeksu cywilnego wprost. Powyższa aprobata oczywiście nie oznacza, że takie stosowanie wprost przepisów kodeksu cywilnego powoduje, iż w zakresie materii w nim nieuregulowanej nie będą miały zastosowania inne przepisy prawa cywilnego, na przykład związane ze świadczeniem usług, w szczególności – drogą elektroniczną⁷.

2. Zakres przestrzenny stosowania norm ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych oraz ustawy ubezpieczeniowej i jego znaczenie dla odpowiedzialności ubezpieczyciela

Należy zwrócić uwagę, że na przestrzenny zakres zastosowania ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych, a co za tym idzie, kodeksu cywilnego, istotny wpływ ma regulacja art. 3 ust. 2⁸. Powyższa norma stanowi,

⁶ Ogólnie: Z. R a d w a Ń s k i, *Prawo cywilne...*, s. 26; takie stanowisko zdaje się wyrażać B. W o l i ń s k a, [w:] *Prawo ubezpieczeń. Ustawy z komentarzem*, red. S. Rogowski, Warszawa 2004, s. 329.

⁷ Na co zwraca słusznie uwagę M. S e r w a c h, [w:] *Prawo ubezpieczeń...*, s. 802; por. ustawa z dnia 12 września 2002 r. o elektronicznych instrumentach płatniczych, Dz.U. Nr 169, poz. 1385 ze zm.; ustawa z dnia 18 września 2001 r. o podpisie elektronicznym, Dz.U. Nr 130, poz. 1450 ze zm.

⁸ Na podstawie art. 162 ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych wszedł w życie z dniem 1 maja 2004 r.

że „jeżeli ryzyko objęte obowiązkowym ubezpieczeniem odpowiedzialności cywilnej w rozumieniu przepisów ustawy, jest umiejscowione w państwie członkowskim Unii Europejskiej, do tego ubezpieczenia stosuje się przepisy ustawy.”

Wniosek dotyczący przestrzennego zakresu zastosowania kodeksu cywilnego jest oparty o przywołaną powyżej treść art. 22 ust. 1 ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych. Ponieważ art. 22 jest przepisem ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych, to w zakresie nieuregulowanym wprost tą ustawą należy stosować przepisy kodeksu cywilnego. Jeżeli zaakceptuje się jakiegokolwiek inne poza informacyjnym znaczenie art. 22 ust. 1 ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych, to właśnie praktyczna doniosłość uwidacznia się w ustawowej dyrektywie zawartej w dyspozycji art. 3 ust. 2 stosowania norm kodeksowych także do ubezpieczeń obowiązkowych, których ryzyko jest zlokalizowane (umiejscowione) wewnątrz Unii Europejskiej.

Prima facie ma to praktyczne znaczenie ze względu na zasadniczo kogentny charakter kodeksowych przepisów o umowie ubezpieczenia (por. art. 807 § 1), co powoduje, że wymuszona normą art. 3 ust. 2 właściwość ustawy, dotycząca ryzyk umiejscowionych na terytorium państw członkowskich Unii Europejskiej, powoduje zastosowanie rygorystycznego systemu norm kodeksowych, które przede wszystkim przez wzgląd na stan prawny, petryfikujący z nielicznymi wyjątkami rozwiązania przyjęte w dacie wprowadzenia kodeksu cywilnego w życie, są w istotnej części nieprzystające do potrzeb współczesnego obrotu prawnego. Oczywiście istotnym i zasadnym argumentem osłabiającym powyższą dolegliwość jest *de lege lata* treść art. 807 § 2, który stwierdza, że „ w ubezpieczeniach dotyczących obrotu z zagranicą mogą być stosowane warunki ubezpieczeń odbiegające od przepisów niniejszego tytułu”⁹. Z pewnością w kontekście umów ubezpieczenia obowiązkowego obejmujących ryzyka umiejscowione w państwach członkowskich Unii Europejskiej innych niż Rzeczpospolita Polska należy przyjąć, że przeważająca część takich umów będzie dotyczyła międzynarodowego obrotu

⁹ Jego treść została ustalona w przywołanej postaci na podstawie art. 233 ust. 2 ustawy z dnia 22 maja 2003 r. o działalności ubezpieczeniowej, Dz.U. Nr 124, poz. 1151.

prawnego, przez co strony ubezpieczenia będą mogły stosować przepisy odbiegające od rygoryzmu art. 805-834 k.c.

Powyższa konstatacja stanowi zarazem argument za utrzymaniem treści art. 807 § 2 k.c. Dodatkowo należy podkreślić, że o ile państwa członkowskie UE zostały zobowiązane do wprowadzenia (implementowania) generacji dyrektyw komunikacyjnych, to przecież w pozostałym zakresie, nieodnoszącym się do obowiązkowego ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów mechanicznych, występuje w wyżej wymienionych systemach prawnych istotne zróżnicowanie¹⁰. Tym samym nie bez znaczenia dla stron umowy ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów mechanicznych będzie konieczność stosowania (albo niestosowania) przepisów ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych, bo to pociąga za sobą kolejną konsekwencja (poprzez art. 22 ust. 1), tzn. konieczność stosowania przepisów polskiego kodeksu cywilnego, który może zawierać normy odbiegające treścią od rozwiązań przyjętych w innych państwach członkowskich UE, a także, poprzez art. 807 ust. 2, gwarantuje stronom umowy swobodę materialnoprawną.

Powyższe rozwiązanie *de lege ferenda* ulegnie zmianie, a to ze względu na projektowaną treść nowelizacji art. 807 k.c., która zakłada uchylenie art. 807 ust. 2. Tym samym właściwość prawa polskiego dla umowy ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów mechanicznych będzie wyłączać możliwość wskazania materialnoprawnego norm odbiegających swą treścią od kogentnej regulacji polskiego kodeksu cywilnego o umowie ubezpieczenia¹¹.

Dodatkowo należy wziąć pod uwagę, że jeżeli norma art. 3 ust. 2 wymusza właściwość przepisów ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych (ale jedynie wówczas, gdy mamy do czynienia z właściwością prawa polskiego dla takiej umowy)¹² w zakresie nienormowanym przez

¹⁰ Wykaz relewantnych aktów prawa wspólnotowego, por. D. Fuch s, [w:] E. K o - w a l e w s k i, D. F u c h s, W. W. M o g i l s k i, M. S e r w a c h, *Prawo ubezpieczeń gospo- darczych*, Bydgoszcz-Toruń 2006, s. 534.

¹¹ Por. projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks cywilny, ustawy o działalności ubezpieczeniowej oraz ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych (druk sejmowy nr 353).

¹² Por. M. P a z d a n, *Prawo prywatne międzynarodowe*, Warszawa 1993, s. 18-19 oraz 64-65; O. Lando zalicza do przepisów wymuszających swoją właściwość także klau-

nią, tzn. w przepisach kodeksu cywilnego, to należy pamiętać chociażby o przepisach regulujących ochronę konsumenta zawartych w innych przepisach kodeksu, a to przez wzgląd na art. 449¹¹ wprowadzony ustawą o ochronie niektórych praw konsumentów oraz o odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną przez produkt niebezpieczny¹³. Przywołany artykuł zakazuje umownego wyłączenia lub ograniczenia odpowiedzialności za produkt niebezpieczny – także w drodze wyboru obcego prawa.

Na marginesie należy podkreślić, że w literaturze europejskiej poprzez przepisy wymuszające swoją właściwość uznaje się (szczególnie w odniesieniu do prawodawstwa wspólnotowego) przepisy, których stosowania strony nie mogą uchylić w drodze porozumienia¹⁴. Z tego powodu należałoby (obok przepisów chroniących tzw. dobro powszechne) uznać regulację ubezpieczeń komunikacyjnych w zakresie wynikającym z ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych za taki właśnie zespół norm.

Jeżeli zastanowić się nad źródłem inspiracji wprowadzenia do polskiego systemu prawnego normy art. 3 ust. 2 ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych dla naszego ustawodawcy, to należy sięgnąć do uzasadnienia projektu rządowego ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych, w którym czytamy, że norma art. 3 ust. 2 ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych jest wzorowana na dyrektywie 88/357/EEC, tzn. na tzw. dyrektywie drugiej generacji prawa ubezpieczeniowego, regulującej ubezpieczenia inne niż ubezpieczenia na życie¹⁵. Bezpośrednią podstawą ure-

zuleń porządku publicznego *lex fori* oraz przepisy chroniące dobro powszechne (ogólne): *Mandatory Rules Governing Insurance Contracts and Private International Law*, [w:] F. Reichert-Facilides, H.U. Jessurun d'Olivera (red.), *International Insurance Contract Law in the EC*, Deventer-Boston 1993, s. 101. Pojęcie dobra powszechnego w literaturze polskiej charakteryzuje w odniesieniu do usług bankowych UE, co jednakże zachowuje także aktualność dla ubezpieczeń gospodarczych W. Springer, [w:] *Podstawy prawne integracji europejskiej*, Nowy Sącz 2000, s. 283-284; por. także D. Fuchs, *Dobro powszechne (ogólne) jako wyznacznik ewolucji wspólnotowego prawa ubezpieczeń gospodarczych*, [w:] *Prawo gospodarcze Wspólnoty Europejskiej na progu XXI wieku*, red. C. Mik, Toruń 2002, s. 71 i nast.

¹³ Dz.U. z 2000 r. Nr 22 poz. 271 ze zm.; por. D. Fuchs, [w:] *Prawo o kontraktach w ubezpieczeniach*, red. Z. Brodecki, Kraków 2003, s. 24-25.

¹⁴ Zamiast wielu: O. L and o, *Mandatory Rules Governing Insurance Contracts...*, s. 101.

¹⁵ Second Council Directive of 22 June 1988 on the coordination of Laws, regulations and administrative provisions relating to direct insurance other than life assurance and

gulowania ma być norma art. 8 wyżej wymienionej dyrektywy (po zmianach wprowadzonych art. 30 dyrektywy III Generacji 92/49/EEC)¹⁶, dzięki czemu „w razie sprzeczności pomiędzy prawem państwa będącego członkiem UE, w którym umiejscowione jest ryzyko wynikające z danego ubezpieczenia z prawem polskim, zgodnie z którym dane ubezpieczenie OC jest obowiązkowe” będzie miała zastosowanie taka norma kolizyjna¹⁷. Należy sądzić, że wprost źródłem uregulowania w ustawie o ubezpieczeniach obowiązkowych był art. 8 ust. c zezwalający legislatorowi krajowemu na wprowadzenie, jako wyjątek od reguł dotyczących określenia prawa właściwego dla umowy, a zawartych w art. 7 dyrektywy, iż prawem właściwym dla umowy ubezpieczenia obowiązkowego będzie prawo tego państwa, które nakłada taki właśnie obowiązek¹⁸. Jak widać z powyższego, właściwość zgodnie z wolą prawodawcy europejskiego ma dotyczyć wówczas całego systemu danego państwa, a nie, tak jak uczynił to prawodawca rodzimy, jedynie jednej z jego ustaw, co powinno dać asumpt do dalszych prac legislacyjnych¹⁹. Dla ubezpieczeń OC posiadaczy pojazdów mechanicznych uwidacznia się, prawdopodobnie niezamierzony przez rodzimego prawodawcę, praktyczny aspekt art. 22 ust. 1 ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych. Otóż na skutek wzmiankowania w nim kodeksu cywilnego w zakresie określonym powyżej, można zasadnie przyjąć, że w ten sposób rozbieżność z prawem wspólnotowym jest ograniczona, gdyż właściwość polskiego prawa w tym zakresie obejmuje, co oczywiste, ustawę o ubezpieczeniach obowiązkowych, a także: ko-

laying down provisions to facilitate the effective exercise of freedom to provide services and amending Directive 73/239/EEC, Dz.Urz. UE L 172 z 4 lipca 1988 r., nazywana dyrektywą II Generacji, podział na I, II, III Generację zgodnie z terminologią przyjętą w literaturze i częściowo w języku prawnym aktów wspólnotowych; por. L. Butler, *Third Life and Now – Life Insurance Directives: has a Single European Market been Achieved?* JCLR 1996, nr 6, s. 180; tłum.: *Przepisy koordynujące ustawodawstwo państw członkowskich EWG. Ubezpieczenia*, red. E. Stroński, Warszawa 1991, s. 194 i nast.

¹⁶ Por. D. Fuchs, [w:] E. Kowalewski, D. Fuchs, W.W. Mogiński, M. Serwach, *Prawo ubezpieczeń...*, s. 540-543.

¹⁷ Por. druk sejmowy nr 543 z dnia 4 czerwca 2002 r., s. 61.

¹⁸ Por. M. Fallon, *The Law Applicable* s. 116-117.

¹⁹ Dosl. "A Member State may, by the way of derogation from article 7, lay down that the law applicable to a compulsory insurance contract is the law of the State which imposes the obligation to take out insurance".

deks cywilny. Taka konstatacja nie osłabia zgłoszonego wniosku *de lege ferenda* odpowiedniej, dalszej nowelizacji ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych.

Niestety, dla ustalenia zakresu odpowiedzialności ubezpieczyciela w ubezpieczeniach OC posiadaczy pojazdów mechanicznych nie kończy to rodzących się w praktyce obrotu wątpliwości. W art. 3 ust. 2 ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych użyto trzykrotnie słowa „ustawa” w odpowiednim przypadku dla określenia:

- 1) katalogu ubezpieczeń obowiązkowych OC,
- 2) źródła regulacji pojęcia „ryzyko objęte obowiązkowym ubezpieczeniem” OC oraz
- 3) dyspozycji obowiązku stosowania niniejszej ustawy przy spełnieniu hipotezy, określonej w art. 3 ust. 2 *in capita*.

O ile nie budzi wątpliwości punkt 1, a powyżej starano się wyjaśnić konsekwencje wynikające z dyspozycji tego przepisu, to bliższego przedstawienia wymaga pojęcie ryzyka i jego objęcie obowiązkowym ubezpieczeniem w myśl ustawy. Pierwszy problem to semantyka użytego w tym kontekście przez ustawodawcę pojęcia ustawy, którego wykładnia jednakże, zgodnie z wolą ustawodawcy (wniosek z art. 1 oraz art. 2 *in capita*), prowadzi do wniosku, że należy je odnosić wyłącznie do ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych. Jeżeli przepisy tej ustawy uznają dany rodzaj ubezpieczenia za obowiązkowy, co staje się w przypadku wprowadzenia do polskiego systemu prawnego kogentnej normy nakazującej zawarcie takiej umowy (byleby ten nakaz był realizowany przez normę rangi ustawowej lub międzynarodowej; art. 3 ust. 1 ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych)²⁰, to wówczas umiejscowienie ryzyka chronionego przez taką umowę (podlegającą skądinąd, np. na podstawie wyboru prawa, prawu polskiemu) w dowolnym państwie członkowskim Unii Europejskiej decyduje *ipso iure* o właściwości przepisów niniejszej ustawy. Dla ubezpieczeń komunikacyjnych takie stwierdzenie jest w sposób oczywisty dowodzone poprzez treść art. 4 pkt 1 ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych.

²⁰ Por. M. Orlicki, [w:] K. Przewalska, M. Orlicki, *Nowe prawo ubezpieczeń gospodarczych. Pakiet ustaw ubezpieczeniowych. Kodeks cywilny po zmianach*, Bydgoszcz-Warszawa-Poznań 2004, s. 244.

Powyższy mechanizm nie będzie miał zastosowania (co należy uznać za takie właśnie ograniczenie) w przypadku odrębnej od ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej kategorii, tj. ubezpieczenia mienia, gdyż nie jest to rodzaj ubezpieczenia majątkowego wymieniony w dyspozycji art. 3 ust. 2 ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych. *De lege lata* oznacza to (skądinąd zresztą słusznie) niemożność powołania się na ustawę o ubezpieczeniach obowiązkowych w przypadku ubezpieczeń budynków wchodzących w skład gospodarstwa rolnego od ognia i innych zdarzeń losowych (art. 4 ust. 3). Tym samym w kontekście powyżej przywołanych ubezpieczeń mienia brak jest relewancji pomiędzy art. 3 ust. 2 a szczegółową regulacją tegoż ubezpieczenia, zawartą w art. 59 i nast. ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych.

Dla ubezpieczeń OC posiadaczy pojazdów mechanicznych pierwszorzędne znaczenie ma jednak poszukiwanie definicji ryzyka, jego umiejscowienia oraz wzajemnej relacji pomiędzy tak rozumianym ryzykiem a „objęciem” go przez obowiązkowe ubezpieczenie.

Verba legis ustawodawca sugeruje brzmieniem art. 3 ust. 2, że takie definicje zawiera ustawa o ubezpieczeniach obowiązkowych, przykładowo w art. 2 stanowiącym skądinąd słowniczek ustawowy. Niestety (z nieznanym autorowi powodów) tak nie uczyniono, co jest uzasadnieniem tezy, iż abstrahowanie od definicji „ryzyka” oraz jego lokalizacji stanowi istotny brak regulacji ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych²¹.

Należy przyjąć, zachowując postulat racjonalności ustawodawcy oraz przez wzgląd na fakt, że ustawa o ubezpieczeniach obowiązkowych stanowi część tzw. pakietu ustaw ubezpieczeniowych, iż pojmowanie ryzyka oraz jego umiejscowienia w ubezpieczeniach obowiązkowych OC posiadaczy pojazdów mechanicznych jest tożsame z rozwiązaniami wzorowanymi na wspólnotowym prawodawstwie wtórnym, wprowadzonymi w ustawie ubezpieczeniowej. Pojęcie ryzyka pojawia się w definicji działalności ubezpieczeniowej, zawartej w art. 3 ust. 1 ustawy ubezpieczeniowej: „Przez działalność ubezpieczeniową rozumie się wykonywanie czynności ubezpieczeniowych związanych z oferowaniem i udzielaniem ochrony na wypadek ryzyka wystąpienia skutków zdarzeń losowych”. Tym samym należy przyjąć, że ubezpieczyciel, który zawiera umowę ubezpie-

²¹ Por. D. Fuchs, [w:] *Prawo ubezpieczeń gospodarczych...*, s. 1054.

czenia OC posiadaczy pojazdów mechanicznych zapewnia ochronę przed ryzykiem wystąpienia skutków wypadków komunikacyjnych. *A rebours* – innej ochrony udzielić nie może, gdyż art. 3 ust. 1 ustawy ubezpieczeniowej zakreśla dozwoloną sferę działalności gospodarczej dla ubezpieczycieli. Niestety także ustawa ubezpieczeniowa nie podejmuje się zdefiniowania ryzyka, wprowadzając jedynie kontrowersyjną definicję zdarzenia losowego²².

Konsekwentnie w celu prawidłowej wykładni pojęcia umiejscowienia ryzyka należy przywołać prawo wspólnotowe, ponieważ jest to pojęcie implementowane (gdyż pochodzi z art. 2 pkt d dyrektywy II Generacji ubezpieczeń nie na życie²³) w prawie polskim w art. 154 ust. 10 polskiej ustawy ubezpieczeniowej, który stanowi, że przez państwo członkowskie umiejscowienia ryzyka rozumie się państwo członkowskie Unii Europejskiej, w którym:

1) znajduje się nieruchomość wraz z częściami składowymi i przynależnościami oraz znajdującym się w niej mieniem, o ile mienie to jest objęte tą samą umową ubezpieczenia co nieruchomość;

2) jest zarejestrowany pojazd mechaniczny, w przypadku gdy umowa ubezpieczenia dotyczy pojazdu mechanicznego;

3) została zawarta umowa ubezpieczenia, na okres nie dłuższy niż 4 miesiące, dotycząca ubezpieczenia związanego z podróżą niezależnie od grupy określonej w załączniku do ustawy;

4) ubezpieczający będący osobą fizyczną ma stałe miejsce zamieszkania;

5) ubezpieczający będący osobą prawną ma siedzibę jednostki organizacyjnej objętej umową ubezpieczenia.

Należy wobec tego przyjąć, że w zakresie wykładni terminu lokalizacji ryzyka należy sięgnąć do ustawy ubezpieczeniowej, a nie do ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych. Oczywiście dla ubezpieczeń komunikacyjnych znaczenie fundamentalne ma pkt 2, który umożliwia lokalizację ryzyka, a w konsekwencji rozstrzygnięcie o zakresie przestrzennym zastosowania przepisów ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych

²² Szczegóły: D. Fuchs, *Zakres obowiązku prewencji w prawie ubezpieczeń gospodarczych. Uwagi na tle art. 826 k.c.*, Prawo Asekuracyjne 2004, nr 2, s. 43 i nast.

²³ Por. przyp. 15.

do ubezpieczeń OC posiadaczy pojazdów mechanicznych. Z powyższego wynika, że relewantnym dla ustaleń praktycznych w tej materii będzie określenie miejsca rejestracji pojazdu mechanicznego. Z tego względu tak istotna jest funkcja, którą pełni na podstawie art. 102 ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych Ubezpieczeniowy Fundusz Gwarancyjny jako ośrodek informacji, generując dane o umowach ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów.

Przy okazji prezentacji zakresu przestrzennego komunikacyjnych ubezpieczeń obowiązkowych należałoby postulować *de lege ferenda*, aby ustawodawca, w odniesieniu do innych ubezpieczeń obowiązkowych (gdyż nie stanowi to komplikacji w odniesieniu do ubezpieczeń OC posiadaczy pojazdów mechanicznych, jako że wówczas rozstrzygającym jest łącznik miejsca rejestracji pojazdu) dopuścił wprost łącznik siedziby także w przypadku takich jednostek organizacyjnych, które zgodnie z prawem polskim (por. art. 33 k.c.) nie posiadają osobowości prawnej, bo dla przykładu są tzw. ułomnymi osobami prawnymi (art. 33¹ k.c., np. osobowe spółki prawa handlowego oraz, według poglądów części doktryny, wspólnota mieszkaniowa), co byłoby zgodne z intencją prawodawcy wspólnotowego²⁴.

Na zakończenie rozważań poświęconych zakresowi przestrzennemu odpowiedzialności ubezpieczyciela należy jeszcze zwrócić uwagę, także w kontekście art. 3 ust. 1 ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych, na jej art. 25. W ustępie 1 ustawodawca stanowi, że „[u]bezpieczenie OC posiadaczy pojazdów mechanicznych obejmuje zdarzenia powstałe na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.”

Powstaje pytanie, o jakim zdarzeniu mówi prawodawca, a ściślej, jak rozumieć pojęcie zdarzenia, które dookreśla zakres przestrzenny odpowiedzialności ubezpieczyciela. *Prima facie* należy przyjąć, że rodzimy prawodawca przyjął dwie determinanty tak rozumianej odpowiedzialności. Po pierwsze, stanowi o niej powyżej przybliżony art. 3 ust. 2, zgodnie z którym, za pomocą wykładni systemowej, dochodzimy do wniosku, że polska ustawa o ubezpieczeniach obowiązkowych ma zastosowanie, jeżeli pojazd mechaniczny, którego posiadacz ma zostać objęty ubezpie-

²⁴ Por. D. F u c h s, [w:] *Prawo ubezpieczeń gospodarczych...*, s. 1055 wraz z literaturą przedmiotu.

zeniem OC, został zarejestrowany w państwie członkowskim UE. Zarazem odpowiedzialność ubezpieczyciela na podstawie polskiej ustawy powstaje (*vide* art. 25) w zakresie zdarzeń powstałych na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Niestety, także w tym przypadku próżno szukać w ustawie o ubezpieczeniach obowiązkowych definicji pojęcia zdarzenia. Zgodnie z brzmieniem art. 22 ust. 1 należy sięgnąć w pierwszym rzędzie do regulacji kodeksu cywilnego, w szczególności poświęconej umowie ubezpieczenia, z której to na pierwszy plan wysuwa się art. 822, stanowiący normę generalną w zakresie ubezpieczeń odpowiedzialności cywilnej. Także w tym miejscu, chociaż ustawodawca używa zarówno identycznego pojęcia (art. 822 § 4), jak i nawiązującego do definicji umowy ubezpieczenia z art. 805 § 1 k.c., tzn. wypadku, ani nie określa wzajemnych relacji pomiędzy zdarzeniem a wypadkiem, ani nie definiuje żadnego z nich²⁵. Tym samym należy sięgnąć po raz kolejny do ustawy o działalności ubezpieczeniowej, która posługuje się w definicji działalności ubezpieczeniowej terminem zdarzenia losowego, definiowanego w art. 2 ust. 1 pkt 18: „zdarzenie losowe – niezależne od woli ubezpieczającego zdarzenie przyszłe i niepewne, którego nastąpienie powoduje uszczerbek w dobrach osobistych lub w dobrach majątkowych albo zwiększenie potrzeb majątkowych po stronie ubezpieczającego lub innej osoby objętej ochroną ubezpieczeniową.” Ponieważ ubezpieczyciel, zawierając umowę ubezpieczenia obowiązkowego OC posiadaczy pojazdów mechanicznych, nie może tego czynić w sprzeczności z normatywną definicją działalności ubezpieczeniowej i w konsekwencji zdarzenia losowego, do którego ustawodawca odsyła, należy przyjąć, że zdarzenie z art. 25 ust. 1 ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych jest jednym z desygnatów nazwy zdarzenia losowego, które zdefiniowano w art. 2 ust. 1 pkt 18 ustawy o działalności ubezpieczeniowej. Powyższe oznacza, że co do zasady na podstawie art. 25 w zw. z art. 3 ust. 2 oraz 34 ubezpieczyciel ponosi odpowiedzialność na podstawie ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych wobec osób, których dotknęły skutki zdarzeń losowych spowodowanych przez posiadacza pojazdu lub kierującego, jeżeli pojazd został zarejestrowany w państwie

²⁵ W literaturze ten problem nie został rozstrzygnięty, a przy wykładni art. 822 k.c. często przywoływane jest „powstanie szkody”, por. dla przykładu M. K r a j e w s k i, *Umowa ubezpieczenia. Art. 805-834. KC. Komentarz*, Warszawa 2004, s. 169-170.

członkowskim UE, a zdarzenie wystąpiło na terytorium RP. Odstępstwo jest możliwe na zasadzie wzajemności dla zdarzeń powstałych „na terytoriach państw, których biura narodowe są sygnatariuszami Jednolitego Porozumienia między Biurami Narodowymi – Regulaminu Wewnętrznego” (art. 25 ust. 2), co powoduje rozszerzenie przestrzennego (terytorialnego) zakresu ochrony, *ergo* odpowiedzialności ubezpieczyciela²⁶.

Powyższe refleksje skłaniają do wniosku postulującego dalsze prace nad ustawą o ubezpieczeniach obowiązkowych, zasadniczo w celu harmonizacji przyjętych tam rozwiązań z normami kodeksu cywilnego. W tym kontekście należy przywołać pogląd prof. J. Łopuskiego, który stawia pytanie fundamentalnej natury o zasadność utrzymywania w mocy odrębnej ustawy regulującej sferę umowy ubezpieczenia obowiązkowego niezależnie od obowiązującej regulacji kodeksu cywilnego²⁷. Wskazane powyżej wątpliwości dodatkowo wzmacniają znaczenie tego poglądu i stawiają *de minimis* przed środowiskiem ubezpieczeniowym kwestię udzielenia umotywowanej odpowiedzi, a przed ustawodawcą – postulat udoskonalenia w najbliższej przyszłości regulacji ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych. Nie bez znaczenia byłoby przeprowadzenie pogłębionej i całościowej analizy relacji pomiędzy ustawą o ubezpieczeniach obowiązkowych a innymi aktami tzw. pakietu ustaw ubezpieczeniowych z 2003 r. (co przekracza ramy niniejszego tekstu), w szczególności ustawą ubezpieczeniową. Taka analiza byłaby niezbędna także dla dostrzeżenia przez ustawodawcę konieczności pełnej i prawidłowej absorpcji *aquis*, na co wielokrotnie piszący te słowa zwracał uwagę²⁸.

²⁶ Por. M. Orlicki, *Roszczenie o zapłacenie składki za czas, w którym nie była świadczona ochrona ubezpieczeniowa*, Prawo Asekuracyjne 2006, nr 1, s. 43, przyp. nr 5.

²⁷ J. Łopuski, *Reforma cywilnego prawa ubezpieczeniowego: uwagi na marginesie proponowanych zmian przepisów kodeksu cywilnego dotyczących umowy ubezpieczenia*, maszynopis powielony (w druku, szczególnie s. 8-9).

²⁸ Zamiast wielu pozycji: D. Fuchs, *Pojęcie ryzyka i jego umiejscowienia (lokalizacji) w prawie ubezpieczeń gospodarczych*, Zeszyty Prawnicze 2004, nr 4.2, s. 237 i nast.